HEROES OF THE ROMAN YOUTH IN THE WORK OF TITUS LIVIUS, AB URBE CONDITA

Mădălina Strechie
Senior Lecturer, PhD., University of Craiova

Abstract:The Roman history presented by Titus Livius in his masterly Ab Urbe Condita, is not a dry chronicle of events, years and deeds without emotions, on the contrary, it is a living history, full of human models, full of heroes who influenced the events, who made Rome a world city, who loved their homeland, regardless of their gender. The Roman youth rose to the expectations of the elders of Rome, demonstrating their talent and determination when needed.
Titus Livius describes sine ira et studiothe deeds and legends of the Roman youth, of which three exponents drew our attention in this study, namely: Horatius Cocles, with whom the Tiber allied in his struggle to defend the entrance to Rome, Mucius Scaevola, the young Roman kamikaze who infiltrated into the enemy camp to eliminate the leader, but especially Cloelia, the young virgin who proved to be as capable as any Roman general, and managed to escape the enemy camp.
All these heroic characters in Titus Livius' work are models for the youth all over the world and from any age, not only in ancient Rome, the talent of Titus Livius is to transform their deeds into history through his work, regardless of their gender or social status, by demonstrating that the heroes of the Romans have no age, gender or limit of courage.

Keywords: youth, Roman history, heroes, courage, models.

INTRODUCERE

Titus Livius, marele istoric al Romei antice, descrie în monumentala sa ***Ab Urbe condita****res gestae* ale personalităților marcante ale Romei antice de la începuturile sale, pînă în perioada de glorie a Republicii romane. Istoria sa este una vie, plină de acțiune, cu actori diverși, cu roluri istorice bune și rele pentru patria romană, cu genuri diferite, bărbații romani, dar și femeile romane au făcut istoria statului roman. Eroii romanilor nu sunt limitați de vîrstă, de statut social, de gen sau de priceperea în mânuirea armelor. Tineretul roman este frumos zugrăvit de către Titus Livius, care evocă faptele extraordinare ale unor tineri romani, demonstrînd că măreția Romei se clădește zi de zi, de fiecare generație, indiferent de genul sau locul ei în cadrul statului roman. Curajul este un model pentru romani, mai ales cînd el este manifestat de către femei tinere, de către soldați aflați la începutul carierei lor militare, sau de tineri care vor să servească Roma cu prețul vieții lor. Tinerii în opera lui Titus Livius intră în istorie pentru acțiunile lor, devenind simboluri pentru toți romanii.

Studiul nostru se oprește asupra a trei modele de virtute romană a tineretului roman, anume Horatius Cocles, Mucius Scaevola și fecioara Cloelia, un trio exemplar pentru generația tînără a Romei antice, care demonstrează dictonul pus în circulație, mai tîrziu de epopea națională a romanilor, Eneida, prin versurile magistrale ale lui Vergilius, anume că *Audaces Fortuna iuvat,* indiferent de genul acestor curajoși.

Horatius Cocles, soldatul – armată

Unul dintre cei mai importanți eroi ai tineretului roman, prin faptele sale de arme, prezentate în istoria romană a lui Titus Livius a este Horatius Cocles, cel care se opune, aproape de unul singur și din răsputeri etruscilor invadatori ai Romei, dînd dovadă de determinare și hotărîre duse la extrem pentru apărarea țării sale, fiind pregătit să moară pentru Roma, decît să își abandoneze postul.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

Horatius Cocles a fost un soldat, un simplu *miles*, cel mai probabil, deoarece Titus Livius nu îi prezintă și gradul, care a primit ca misiune în timpul războiului romano-etrusc (din perioada lui regelui etrusc Porsenna, inamicul tuturor celor trei tineri viteji ai romanilor) paza unui pod peste Tibru, care nu trebuia să permită etruscilor pătrunderea în Roma. Titus Livius îl consideră pe Horatius Ccles „norocul Romei", deoarece de unul singur cînd nu mai are soluții de apărare a podului decide să îl distrugă pentru a nu permite etruscilor intrarea în Roma. Tânărul Cocles se luptă de unul singur chiar și atunci cînd este copleșit de inamicii etrusci, refuzînd să se predea și să nu își îndeplinească misiunea. Dovedește că el singur este o armată prin determinarea de care dă dovadă, nu își pierde sîngele rece atunci cînd compatrioții săi fug speriați de invazia dușmanilor, insistă să rămînă în postul său și să provoace astfel cît mai multe pierderi dușmanilor romanilor prin distrugerea podului cu inamicii pe acesta, îndeplinindu-și astfel misiunea de pază a podului și a intrării în Roma.

Singur rămas el își roagă compatrioții care fugeau să provoace căderea podului „cu focul și cu topoarele", inclusiv distrugerea lui care se afla pe pod, fiind pregătit astfel să moară cu cît mai mulți dușmani, dar încăpățînîndu-se să nu se predea, demonstrînd că în război dacă cineva mai luptă pentru o misiune, misiunea aceea nu este pierdută.

Distrugerea podului este realizată parțial, dar mai rămîne un cap de pod pe care Horatius Cocles îl păzește cu strășnicie, dînd de înțeles dușmanilor etrusci că „pe aici nu se trece"!, atîta timp cît un singur roman mai este în stare să lupte, el Horatius Cocles va muri, dar nu se va preda și nu își va abandona misiunea care i-a fost încredințată. Astfel, singur, împotriva tuturor, Horatius Cocles a reușit să își ducă la îndeplinire misiunea, anume împiedicarea inamicilor să între în Roma pe acel pod, îmbiindu-și dușmanii să îl atace, folosindu-se astfel de forța inamicilor ca să distrugă și capul de pod rămas.

Audax Fortuna iuvat, astfel Horatius Cocles deși cade o dată cu inamicii etrusci în Tibru, reușește să supraviețuiască, invocînd zeitatea protectoare a fluviului care a dat viață civilizației romane, iar această zeitate îi răspunde deoarece „rîul și ramul" îi erau prieteni oricărui roman.

„Tată Tibrule, tu apă sfîntă, primește-mă pe mine și aceste arme ale mele și apără cu valurile tale binefăcătoare pe ostașul roman".[1] Tibrul i-a fost un *socius et amicus* omului-armată, Cocles, ajutîndu-l-l să supraviețuiască căderii în apele sale și să se întoarcă la ai săi. Mai mult Horatius Cocles din Tibru întră direct în istoria romană ca un erou, datorită operei lui Titus Livius, devenind un veritabil simbol al militarului roman, tenace, hotărît și loial jurămintelor și patriei sale.

Mucius Scaevola – tînărul kamikaze roman

Mucius Scaevola este un alt tînăr excepțional din opera lui Titus Livius, un tînăr nobil ca statutul social, dar și ca spirit, excelînd în noblețea spirituală, pentru că Titus Livius spune despre el că era „un tînăr nobil"[2] care în haosul războaielor cu etruscii, din timpul aceluiași rege etrusc Porsenna, a luat atitudine pentru un deznodămînt rapid al războaielor romano-etrusce, revoltat fiind și din cauza stărilor de lucruri umilitoare pentru romani. Motivația acțiunii lui, personale, sinucigașe, de veritabil kamikaze înaintea de vremea acestor tip de războinici, a fost faptul că nu putea suporta umilința la care era supus poporul roman fiind „nedemn pentru poporul roman" această invazie etruscă cu armatele care i-a „împresurat pe romani"[3], popor roman „care nici cînd era sclav sub regi nu fusese împresurat în nici un război și de nici un dușman, să fie atacat tocmai acum cînd e liber, de aceeași etrusci".[4] Mucius Scaevola a dorit ca fapta lui să îndrepte lucrurile în favoarea romanilor, el ca și

[1] *Apud* Titus Livius, *Ab Urbe condita (De la fundarea Romei),* volumul 1, Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleșanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu-Nour, București, Editura Minerva, 1976, p. 86.
[2] *Ibidem,* p. 90.
[3] *Ibidem,* p. 90.
[4] *Ibidem,* p. 90.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

Horatius Cocles a dorit să demonstreze etruscilor și romanilor că lucrurile nu sunt pierdute, atîta timp cît un singur roman mai luptă încă pentru Roma. Gestul lui în care își punea propria viață la bătaie avea rolul și de a-i motiva pe romani să se ridice contra etruscilor cu mai mare îndîrjire, cu un moral mult mai bun, moralul fiind foarte important într-un război. Fapta sa de scarificare personală era un act de curaj și totodată de inspirație pentru alți romani care îl putea imita: „se gîndi să spele această rușine, printr-o faptă și măreață și curajoasă în același timp."[5]

Mucius Scaevola se oferă voluntar să pătrundă în tabăra dușmană, de unul singur, cerînd pentru această pătrundere în teritoriul inamic încuviințarea Senatului roman, comandantul suprem care conducea operațiunile militare prin cei doi consuli. Misiunea sa era una foarte complexă, fiind o veritabilă misiune de spionaj și de atentat la viața liderului inamicilor, același rege etrusc Porsenna. De fapt Mucius Scaevola plănuiește și acționează că un veritabil agent secret care să se infiltreze în tabăra inamică pentru a dezorganiza forțele militare inamice prin uciderea liderului acestora, în persoana aceluiași aprig rege etrusc, Porsenna, dușmanul declarat al întregii tinerimi romane. Mucius Scaevola demonstrează că este un tînăr nobil și prin discursul său adresat senatorilor romani (el însuși făcînd parte din *ordo senatorius*, cel în fața căruia se adresa de fapt): „Părinți conscriși! Vreau să trec Tibrul și dacă pot să pătrund în tabăra dușmană, însă nu pentru pradă și nici să mă răzbun pe etrusci pentru jaf, ci, dacă cerul mă va ajuta, să săvîrșesc o faptă cu mult mai memorabilă!"[6]Misiunea îi este probată și Mucius Scaevola pleacă pre tabăra dușmană unde reușește să se infiltreze cu succes. Cu un singur pumnal tînărul roman ajunge în apropierea regelui etrusc Porsenna, care se afla în mulțime, recompensîndu-și trupele, plătindu-le soldele și oferindu-le atenție. Dus în eroare de prezența a doi presupuși lideri, Mucius Scaevola îl ucide pe cel apropiat ca prestanță de regele etrusc, anume pe secretarul acestuia, similar ca vestimentație și evidența cu regele etrusc. Confuzia a fost una scuzabilă pentru tînărul roman, care nu cunoștea portretul regelui etrusc, ținta asasinatului său. Titus Livius relatează în istoria sa cum a fost posibilă această confuzie: „Pentru că secretarul regelui se afla împreună cu acesta (cu Porsenna-s.n.) și avea cam aceleași însemne și podoabe, pentru că vorbea cu toți cei din jur și pentru că spre acesta se îndreptau îndeobște ostașii".[7] Un al motiv de eșec a fost acela că fiind o misiune secretă Mucius Scaevola nu se putea deconspira prin gesturi evidente de verificare a ambilor presupuși lideri, astfel misiunea sa de veritabil commando, să eșueze total. Chiar dacă a fost greșită persoana țintă, asasinatul lui Mucius Scaevola a fost un succes, iar îndrăznețul june roman a reușit inițial să se strecoare în confuzia și în șocul general, folosindu-se și de tăișul pumnalului său pentru a scăpa de opozanți. În cele din urmă a fost dată alarma generală și Mucius Scaevola a fost prins de către vigilentele gărzi ale regelui etrusc.

Ca orice agent secret deconspirat Mucius Scaevola era pregătit să moară, chiar să își ia viața de unul singur pentru a nu oferi dușmanului satisfacția torturii și a umilirii lui. Discursul ținut de către Mucius Scaevola în fața etruscilor este un veritabil discurs ideologic, el își motivează astfel acțiunea și din perspectivă ideologică, Titus Livius însuși prin relatarea acestui episod contribuie la propaganda romană, deoarece convingerile lui Mucius Scaevola trebuie să fie convingerile unui întreg neam roman. Romanii sunt ca Mucius, plini de determinare, hotărîți, tenace în scopul lor și gata să moară pentru Roma, indiferent ce statut social au. Fie că sunt simpli *miles*, sau din *ordo senatorius*, celebrul dicton al politicii de stat romane: Cine apără țara, acela o și conduce era valabil, iar Titus Livius nu face altceva în istoria sa decît să o sublinieze. Mucius Scaevola nu era ceea ce astăzi am numi un fundamentalist, ci un patriot roman, care a ales să moară pentru țara lui după ce a eliminat

[5]*Ibidem*, p. 90.
[6]*Ibidem*, p. 91.
[7]*Ibidem*, p. 91.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

liderul oştilor duşmane. Sacrificiul său personal era menit să salveze mai mulţi romani, el ca un nobil trebuia să apere ţara chiar cu preţul vieţii pe care cei de rang cu el o conduceau. Astfel prin acest discurs în faţa duşmanilor Mucius Scaevola devine exponentul unui întreg popor, care de curînd inventase şi implementase un nou sistem de guvernare, anume Republica, un regim democratic, în care cetăţenii romani aveau drepturi şi obligaţii faţă de statul lor, politica şi războiul Romei erau *res publica.* Mucius Scaevola era în primul rînd cetăţean roman, din primul ordin, de aceea el avea drepturi şi obligaţii faţă de acest stat roman. Mai mult, prin cele relatate de junele roman în faţă duşmanilor el doreşte să inspire spaimă în liderul inamicilor, doreşte să îi provoace adevărate fobii faţă de toţi romanii tineri. Regele etrusc are, potrivit lui Mucius Scaevola un duşman cu multe chipuri, cu multe braţe armate, anume tineretul roman, care va continua lupta şi după ce el Mucius Scaevola va pieri. Războiul tineretului roman cu duşmanii va fi unul neconvenţional, indiferent cît timp va dura acesta, curajul, determinarea. tenacitatea şi capacitatea de sacrificiu a tinerimii romane va fi nemuritoare în timp ce forţele duşmane vor fi slăbite de această luptă de uzură. Mucius Scaevola este doar un general la vedere al acestei forţe reprezentate de către tineretul roman: „Sunt cetăţean roman...Mă numesc Caius Mucius. Intrînd aici ca duşman, am vrut să-l ucid pe duşmanul patriei mele. Aşa cum am avut curaj pentru această faptă, la fel îl am şi acum, cînd înfrunt moartea. **A fi roman înseamnă şi a întreprinde fapte măreţe şi a îndura chinurile cele mai grele.** Aceste simţăminte nu le am numai eu. În urma mea se înşiruie un întreg convoi de tineri care aspiră la această supremă cinste. În această grea cumpănă pentru viaţa ei, fii gata rege, dacă-ţi dă mâna, să te lupţi ca să-ţi aperi viaţa în orice clipă! Vei avea în orice moment, chiar aici, la intrarea în palat, un duşman de moarte, înarmat! Noi, tineretul roman, îţi declarăm război! Să nu crezi, că va fi vorba de front, de luptă, ori de vreo bătălie după toate regulile războiului! Totul se va petrece între tine, rege, şi fiecare dintre noi.!”[8]

După acest discurs regele etrusc, ţinta asasinatului lui Mucius Scaevola, dă ordin ca Mucius Scaevola să fie ars pe rug, după ce în prealabil a fost torturat cu focul. Numai că din dorinţa de a nu fi umilit de către duşmani Mucius Scaevola îşi pune el mâna dreaptă în focul pregătit pentru tortură, demonstrînd că atît trupul, cît şi spiritul sunt ale Romei, fiind astfel pregătit să moară cu demnitate, fără a fi umilit de duşmani prin tortură. Impresionat de acest gest extrem de curaj al tînărului roman, regele Porsenna, demonstrează că este un rege şi se arată mărinimos eliberînd un astfel de erou, care i-a impresionat atît pe compatrioţi, cît şi pe inamici. Mai mult prin mărinimia sa regele etrusc demonstrează şi un fair play al comandanţilor războinici, cărora curajul le este scump, indiferent unde se manifestă, între forţele lor sau în tabăra inamică, cei curajoşi au dreptul de a beneficia de respectul comandanţilor: „Aşa însă potrivit drepturilor războiului, îţi dau drumul să pleci de aici, teafăr şi nevătămat.”[9]

Mucius, devenit astfel Scaevola, Stîngaciul, nemaiputîndu-şi folosi mâna dreaptă arsă în focul etrusc, mulţumeşte pentru mărinimia regelui, aducîndu-i la cunoştinţă acestuia că floarea tineretului roman capabilă să lupte este împotriva lui Porsenna, toţi pot purta arme împotriva lui şi sunt 300. Desigur că numărul seamănă izbitor cu cei 300 de spartani care au luptat şi au murit la termopile, dar Titus Livius considera că romanii nu sunt mai prejos ca spartanii, deci aveau şi ei cei 300 ai lor: „trei sute de romani, fruntaşii tineretului, am jurat să scăpăm de tine, ucigîndu-te pe această cale.”[10] Aşadar şi Mucius Scaevola este un general care dă dovadă de fair-play, deoarece îl pune în gardă pe regele etrusc. Romanii tineri sunt 300 care sunt asemenea unei frăţii, pregătiţi să moară pînă la unul pentru a-şi atinge scopul. Titus Livius doreşte ca şi istoria Romei să aibă cei 300 a săi care să facă istorie, care chiar

[8]*Ibidem,* p. 91.
[9]*Ibidem,* p. 92.
[10]*Ibidem,* p. 92.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

dacă nu au fost conduși de un rege, precum cei 300 de spartani de la Termopile, conduși de regele lor Leonidas, au avut în frunte un tînăr nobil, al cărui curaj echivala cu al unui rege.

Episodul amestecului reprezentantului tinerimii romane în războiul romano-etrusc a avut cu siguranță un impact psihologic asupra dușmanului, impresionat de o asemenea determinare și de un asemenea devotament față de patrie, dușman care a decis, întîmplător sau nu, să ofere pace romanilor. Mucius și-a pierdut doar mâna dreaptă pentru Roma, dar el era pregătit să își piardă viața pentru scumpa lui patrie, de aceea istoria lui Titus Livius îl duce și pe el în eternitate, menționîndu-i faptele extraordinare atît pentru romani, dar și pentru întregi generații ale tinerimii din întreaga umanitate, nu numai pentru generația tînără a Romei antice.

Cloelia – tînăra eroina

Titus Livius este foarte echitabil ca istoric, privind *sine ira et studio,* pe toți eroii care s-au distins în rîndurile tineretului roman, indiferent de genul lor. Dacă Horatius Cocles, omul armată și Mucius Scaevola, tînărul kamikaze roman sunt ambii de genul masculin, genul feminin și-a avut și el exponentul eroic în persoana tinerei fecioare Cloelia, tot o luptătoare anti-Posenna, întărind astfel spusele lui Mucius, anume că tot tineretul roman, cel puțin 300 știuți de el au jurat să lupte cu regele etrusc. Mai mult fapta tinerei Cloelia a fost inspirată tocmai de bravul Mucius: „Pentru că romanii au știut să cinstească cum se cuvine, isprava lui Mucius, nici femeile romane n-au vrut să rămînă ai prejos. Astfel cum tabăra etruscilor era așezată nu departe de malul Tibrului, o fecioară, Cloelia, una dintre ostaticele date lui Porsenna, înșelînd atenția străjerilor, reușì în fruntea unui grup de fecioare să treacă înot Tibrul, cu toată grindina de lănci aruncată de dușmani și să le aducă la Roma."[11] Astfel este descrisă de marele istoric roman, fapta Cloeliei. A fost o veritabilă faptă de curaj, nu numai că tînăra romană s-a dovedit o veritabilă iscoadă care a premeditat fapta, după lungi observații aspra străjilor, a modului de rotație a lor, a unghiurilor de observație ale acestora, a cercetării rutelor posibile pentru evadare și nu în ultimul rînd Cloelia a cercetat Tibrul, unde are locul cel mai prielnic de înotat, pentru a-și maximiza astfel șansele de supraviețuire atît ale ei, dar și a celorlalte salvate. Cloelia a fost și lider, nu numai o luptătoare singuratică, ea a știut să creeze o echipă din toate celelalte femei, le-a convins în primul rînd să o urmeze, demonstrînd astfel ca femeie capacități organizatorice aproape militare, instruind întregul lot de prizoniere romane să treacă înot, dar mai ales să îi urmeze planurile.

Din nou Porsenna este nu numai rege, dar și bărbat impresionat de curajul și determinarea tinerei Cloelia, de fapta sa ieșită din comun, mai ales că a înotat în Tibru și deși fapta sa a fost o reușită, romanii au trimis-o înapoi etruscilor ca prizonieră, potrivit convenției între cei doi combatanți. Porsenna o eliberează și pe Cloelia, impresionat profund de vitejia acestei fete, dar și de determinarea și de cuvîntul romanilor care o trimit înapoi în tabără de unde evadase. Cloelia a realizat o misiune pe cont propriu, fără a cere încuviințarea nimănui, pe care a organizat-o, a pus-o în practică și a reușit-o cu propriile capacități și forțe, demonstrînd astfel că și femeile romane pot fi războinice la fel de capabile ca și bărbații romani. Mai mult prin Cloelia, Titus Livius aduce în literatura latină un nou tip de personaj feminin, tipul eroinei. Din descrierea faptelor Cloeliei istoricul latin nu face nicio referire la fizicul sau la noblețea Cloeliei, doar la virtutea sa, anume că era fecioară, eroii romanilor fiind astfel asemeni zeilor. Mai mult Titus Livius ne prezintă considerația romanilor față de Cloelia, considerată o amazoană, fiindu-i oferite acesteia o statuie ecvestră, un lucru nemaiîntîlnit pînă atunci în societatea romană, ca o femeie să fie onorată cu o statuie ecvestră. Dacă ar fi să ghicim rangul social al familiei Cloeliei, am putea deduce după oferirea statuii ecvestre că această eroină romană făcea parte din tagma cavalerilor, cavalerii fiind recompensați cu un cal din partea statului. Este posibil acest lucru pentru că ambele ordine,

[11] *Ibidem,* p. 93.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

atît cel senatorial, din care făcea parte „nobilul" Mucius, cît și *ordo equester*, din care făcea cel mai probabil parte familia Cloeliei, apărau și conduceau Roma, după reforma censitară a luminatului rege Servius Tullius, iar talentul militar al Cloeliei trebuia să fie învățat undeva, cel mai probabil în familie: „După restabilirea păcii romanii au onorat-o pe Cloelia, ridicîndu-i o statuie ecvestră, fapt nemaipomenit pînă atunci, pentru o femeie."[12]

CONCLUZII

Tineretul roman și-a dat seama de misiunea sa față de propășirea Romei și a devenirii ei ca stat etern, *domina mundi* și model pentru altele. Atît Horatius Cocles, un soldat care a apărat poarta de intrare a Romei, un pod peste Tibru și a împiedicat astfel pătrunderea etruscilor în Cetatea Eternă, cît și Mucius Scaevola, un tînăr roman care s-a dus într-o misiune sinucigașă, ca un adevărat kamikaze în tabăra dușmană pentru a-i elimina liderul fiind pregătit să moară, dar mai ales Cloelia, o tînără fecioară, care a ales să scape din mîinile dușmanilor cu cît mai multe prizoniere romane aflate în detenție, trecînd prin pericole ari, precum apele Tibrului, toți cei trei sunt exponenții unui întreg popor tenace, hotărît și glorios.

Toți au fost exemplele care au însuflețit generații și generații de romani, care au inspirat literatura romanilor, rămînînd în istorie datorită și marelui Titus Livius, care prin opera sa le-a oferit valența universală, el i-a transformat în adevărați eroi care au rămas nemuritori în timp, în spațiu, devenind modele pentru tineretul din orice timp și din orice spațiu.

BIBLIOGRAPHY

Albertini, Èugène, *L'Émpire Romain,* Deuxième Édition, revuée et augmentée, Colection – **Peuples et civilisations** - Histoire Générale, Paris, Éditure Librairie Félix Alcan, sans année.

Bayet, Jean, *Literatura Latină,* Traducerea Gabriela Creatia, Petre StatiBucureşti Editura Univers, 1972.

Beard, Mary, *SPQR. O istorie a Romei antice,* Traducere din engleză de Mircea Gafița, București, Editura Trei, 2017.

Bordet, Marcel, *Istoria Romei antice,* Traducere: Maria Ivănescu, București, Editura Lider, fără an.

Cary, M., Sculard, H., H. , *Istoria Romei pînă la domnia lui Constantin,* Ediția a III-a, Traducere de Simona Ceaușu, București, Editura All, 2008.

Cizek, Eugen, *Istoria Romei,* București, Editura Paideia, 2002.

Cizek, Eugen, *Istoria Literaturii Latine,* vol. I, II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Grupul Editorial Corint, 2003.

Cizek, Eugen, *Istoria în Roma antică, (Teoria şi poetica genului)* Colecţia Universitas, Editura Teora, Bucureşti, 1998.

***Coordonatori N.I. Barbu, Adelina Piatkowski, *Scriitori greci şi latini,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.

De Coulanges, Fustel, *Cetatea Antică. Studiu asupra cultului, dreptului şi instituţiilor Greciei şi Romei,* vol.I. Traducere de Mioara şi Pan Izverna. Traducerea notelor de Elena Lazăr. Prefaţă de Radu Florescu. Editura Meridiane, Bucureşti, 1984.

Gidro, Romulus, Gidro, Aurelia, *Roma antică. O istorie pentru toți,* București, Editura Neverland, 2018.

Giardina, Andreea,(coordonator), *Omul Roman,* traducere de Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 2001.

[12] *Ibidem,* p. 94.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)

Goldsworthy, Adrian, *Totul despre armata romană,* Traducere din limba engleză de Liana Stan, București, Editura Enciclopedia RAO, 2008.

Grimal, Pierre, *Civilizaţia romană,* vol. I,II, III, traducere şi note de Eugen Cizek, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

Grimal, Pierre, *Literatura Latină,* Traducere de Mariana şi Liviu Franga, Bucureşti, Editura Teora, 1997.

***Larousse. Dicționar de civilizație romană,* Traducere de Șerban Velescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Livii Titii, *Ab Urbe Condita,* Libri XXI, XXII, Texte latin, publié avec une notice sur la vie et les ouvrages de Tie-Live, des notes crituques et explicatives, des remarques sur la langue, un index des nomes propres historiques et géographiques, un commentaire historique des cartes et des plans, par O. Rieman et E. Benoist, Librairie Hachette, Paris.

Plutarh, *Oameni iluștri ai Romei antice*, Ediție îngrijită de Inga Druță, Ediția a II-a, Chișinău, Editura Cartier, 2002.

*** *Proză istorică latină. Caesar-Sallustius-Titus Livius-Quintus Curtius-Tacitus-Suetonius.* În româneşte de Radu Albala. Studiu introductiv şi note bio-bibliografice de Mihai Nichita, Ediţia a II-a, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965.

*** *Scriitori greci și latini*, Barbu, N., I., Piatkowski, Adelina (coord.), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Titus Livius, *Ab Urbe Condita (De la fundarea Romei),* Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleșanu, Cuvînt introductiv de A. Marinescu-Nour, București, Editura Minerva, 1976.

BDD-A30488 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:26 UTC)